



# Wat is anno 2014/2015 bekend over het beheer van essentaksterfte?

Nederland heeft al sinds 2010 te maken met essentaksterfte. In 2011 is een eerste landelijk advies uitgebracht door het voormalig Bosschap. Dit advies gaf aan hoe het best met essentaksterfte om te gaan. In 2013 volgde een verbeterde versie: *Praktijkadvies essentaksterfte*. Begin 2015 heeft de auteur van dit artikel binnen het kader van zijn afstudeerproject onderzocht hoe de zaken er anno 2015 voor staan wat betreft het beheer van deze lastige ziekte. Een en ander resulteerde in het afstudeerwerkstuk *Literatuuronderzoek essentaksterfte*.

Auteur: Jaap Gunnink

Een korte introductie van het *Praktijkadvies essentaksterfte* verduidelijkt het een en ander. Wanneer dit praktijkadvies totaal onbekend is, verdient het aanbeveling dit eens te lezen.

Toen het advies door het Bosschap geschreven werd, was nog niet bekend of duidelijk aangegeven welke beheermaatregelen effectief zijn tegen essentaksterfte. Het advies beschreef welke handelingen het ziekteproces vertragen of de kans

op besmetting verkleinen, een en ander gebaseerd op de bevindingen van een select groepje beheerders dat zich over dit onderwerp had gebogen. De kernpunten uit het advies: indien mogelijk, afzetten van hakhout uitstellen en inboeten om hakhout te behouden; grootschalige werkzaamheden en dunningen uitstellen om stress te voorkomen; nauwelijks aangetaste essen in het beheer voortrekken en in de gaten houden met het oog op

eventuele resistente soorten; voortijdig een omvormingsplan bedenken om, in het ergste geval, een bos snel te kunnen omvormen indien resistent plantmateriaal niet tijdig beschikbaar is.

## Belangrijkste vragen uit de interviews

Interviews werden gehouden met 33 beheerders in bijna alle delen van Nederland. Zo kon meteen ook worden nagegaan of per gebied de ervaringen



gen verschiden. In 2013 publiceerde Boomzorg al een artikel over essentaksterfte waarin staat dat gemeenten in het noorden van Nederland sneller ingrijpen dan gemeenten in het zuiden. Bij constatering van essentaksterfte blijken de noorderlingen al snel over te gaan tot kap, zo valt te lezen. Het is niet eenvoudig om, op grond van het interview, een tweedeling te maken in de groep van geïnterviewde beheerders. Wel is een duidelijk onderscheid waargenomen in hoe de beheerders over de ziekte denken en wat zij van de situatie vinden. Grofweg het grootste deel van de beheerders geeft aan onzeker te zijn over de toekomst van de es en verwacht dat de es flink in aantal zal afnemen in veel delen van Nederland. Een klein deel blijft vrij rustig onder de heersende omstandigheden, verwacht dat de es er wel weer bovenop komt en ziet het nog niet gebeuren dat er massale sterfte onder de es zal ontstaan. Toch hebben alle beheerders die geïnterviewd zijn, gehoord van het *Praktijkadvies essentaksterfte*. Slechts enkelen volgen de adviezen niet of nauwelijks op.

## De kernpunten uit het advies: indien mogelijk, afzetten van hakhout uitstellen en inboeten om hakhout te behouden

Over het algemeen worden de richtlijnen uit het praktijkadvies van het Boschap opgevolgd. Enkele beheerders passen sommige punten wat aan vanwege een ander denkbeeld. Zo is bij Staatsbosbeheer een groep mensen actief die zich in essentaksterfte hebben verdiept of er veel mee bezig zijn. Zij geven regelmatig updates en adviezen aan de beheerders. Deze adviezen komen veelal overeen met het *Praktijkadvies essentaksterfte*, maar zijn soms wat verder uitgewerkt of bevatten extra maatregelen. Staatsbosbeheer is er

bijvoorbeeld achter gekomen dat het blessen van es het beste in juli/augustus plaats kan vinden. Dat heeft te maken met het kunnen beoordelen van de kroonvitaliteit. Een ander voorbeeld komt van een beheerder van een landgoed in Utrecht. Daar wordt geëxperimenteerd met hakhoutopstanden door in te boeten en op sommige stukken het advies op te volgen, maar op andere stukken het beheer ongemoeid te laten. Opvallend is dat veel beheerders denken dat dunningen zo lang mogelijk uitgesteld moeten worden, Dunnen en afzetten van hakhout moet inderdaad uitgesteld worden totdat er een plan is waarin duidelijk staat aangeven hoe de komende jaren met essentaksterfte wordt omgegaan en wat er gedaan gaat worden in verschillende scenario's.

Het belangrijkste wat uit de interviews naar voren komt, zijn de ervaringen van beheerders in het beheer van essentaksterfte. Gevraagd is naar opvallende zaken die zijn waargenomen in de afgelopen jaren, en ook is de vraag gesteld of de maatregelen uit het *Praktijkadvies essentaksterfte* lijken te werken. Helaas bleek deze laatste vraag lastig te beantwoorden. Veertien van de 33 beheerders blijven het antwoord schuldig omdat daar volgens hen niet goed op gelet kan worden en niet kan worden uitgemaakt of eventuele verbeteringen te danken zijn aan het opvolgen van het advies. Zes beheerders geven echter aan geen verschil of verandering te zien tussen de periode vóór het opvolgen van een aangepast beheer en nu. Dan zijn er nog vijf beheerders die aangeven geen verbetering, maar ook geen verslechtering te hebben waargenomen in de geïnfecteerde gebieden. Ten slotte zijn er nog vijf beheerders die van mening zijn dat een aangepast beheer zin heeft voor zover dat de ontwikkeling van de ziekte vertraagt. Twee geïnterviewden van de gemeente Kampen geven aan dat met het verwijderen van gevallen essenbladeren en -takken de aantasting in de stad minder is geworden. Er is dus enerzijds een groep van twintig man die weinig kan zeggen over de uitkomst en het effect van het aangepaste beheer, en anderzijds een groep van dertien man die beweert wel (positieve) uitkomsten en effecten te zien als gevolg van het aangepaste beheer. Ruim tien beheerders uit vijf verschillende provincies geven aan dat in jonge exemplaren en bij verjonging van de es de situatie erger is dan bij oudere exemplaren. Uit literatuuronderzoek blijkt dat dit in elk land het geval is. Bijzonder is dat op twee plekken, Zuid-Holland en Utrecht, een stuk verjonging is aangetroffen dat het beter doet dan andere verjongingsplekken en minder last heeft van essentaksterfte, wat kan duiden op de aanwe-

zigheid van resistente of tolerante soorten. Verder is nog een aantal opvallende waarnemingen gedaan, zoals gebieden of omstandigheden waar essen het beter lijken te doen of dat afzonderlijke essen lijken te herstellen als gevolg van bepaalde maatregelen. Dit zijn echter allemaal afzonderlijke en vaak individuele waarnemingen die nog niet veel zeggen over het bestaan van resistente exemplaren of omstandigheden waarbij de es beter bestand is tegen de ziekte. Daarom pleiten sommigen ook voor een monitoringsprogramma, zodat er een eenduidige vertaling komt van de toestand en de eventuele verbeteringen. Op die manier kan duidelijk worden of bepaalde handelingen of situaties wel of niet voor betere en gezondere exemplaren zorgen.

### Wat leert de literatuur uit het buitenland ons?

Uit literatuuronderzoek naar wat andere Europese landen met en tegen essentaksterfte doen, zijn vergelijkbare en nieuwe inzichten ontdekt, net zoals die in Nederland gelden. Zo wordt in de meeste landen eveneens geadviseerd om bij besmette bomen niet te snel tot kap over te gaan, maar de bomen zo lang mogelijk te behouden om zo proberen te ontdekken of er resistente of tolerante soorten bestaan, en om na te gaan of de es zich eventueel kan herstellen van de ziekte. In de buitenlandse literatuur wordt meer uitgelegd waarom er geen essen aangeplant mogen worden. De belangrijkste reden hiervoor is het vertragen van de verspreiding van essentaksterfte. Met name landschapselementen kunnen een mooie route vormen waarlangs de ziekte zich makkelijk in een nieuw gebied kan vestigen. Verder speelt in andere landen ook het probleem dat veel jonge opstanden en zaailingen het onderspit delven. Wanneer verjonging van es op open plekken of kapvlaktes is gewenst, is dit eigenlijk alleen mogelijk met intensief beheer omdat de es weggeconcurrerd wordt door pioniersoorten. Bovendien moet extra worden gewaakt voor inteelt en worden gelet op voldoende genetische diversiteit vanwege die massale sterfte onder zaailingen en jonge essen. In Engeland is diepgaander onderzocht hoe de biodiversiteit van gebieden zo groot mogelijk gehouden kan blijven door gebruik te maken van vervangende soorten, mocht de es werkelijk massaal sterven en grotendeels verdwijnen. Zo zijn voor verschillende plant- en diergroepen metingen en literatuuronderzoek gedaan om erachter te komen welke andere boomsoort de es het beste kan vervangen. Over het algemeen blijkt de zomer- of wintereik (*Q. robur/petraea*) de soort die de es het best kan vervangen, samen met beuk (*F. sylvatica*), gewone esdoorn (*A. pseudoplatanus*), gewone

hazelaar (*C. avellana*) en de ruwe en zachte berk (*B. pendula/pubescens*). Een ander sterk punt dat voortkwam uit literatuuronderzoek, is dat vooral gebruikgemaakt moet worden van de geschiedenis en internationale kennis. Uitgaande van andere boomziektes, valt er genoeg te leren over hoe het beste kan worden omgegaan met essentaksterfte. De mensen die dit hebben onderzocht en beschreven, roepen dan ook op om lering te trekken uit de geschiedenis en kennis met elkaar te delen. Van België, Engeland, Duitsland en Zwitserland is een beheerplan of advies over essentaksterfte gevonden. België, Duitsland en Zwitserland hanteerden grotendeels dezelfde adviezen en maatregelen met hier en daar misschien een klein verschil in aanpak. Opvallend is dat Engeland een heel andere aanpak heeft dan de rest. Engeland heeft een uitgebreid beheerplan opgesteld waarbij de overheid nauw betrokken is en waarbij lokale verenigingen en individuen ook intensief betrokken zijn bij gedeelten van het beheerplan. De *Forestry Commission*, *Natural England*, de FERA (*Food and Environment Research Agency*) en de overheid zijn verantwoordelijk voor de uitvoering en naleving van het beheerplan en de afspraken die zijn gemaakt. Met vier hoofdpunten die elk onderdeeldeeld zijn in kleinere punten en stappen, wil Engeland het probleem rondom essentaksterfte aanpakken, maar vooral ook ervoor zorgen dat deze ziekte zich niet verder kan verspreiden.

### Voor betere gegevens en kennis over de ziekte is een landelijk monitoringsprogramma zeer aan te bevelen

#### Voorlopige resultaten

Uit de interviews die bij de beheerders zijn afgenomen, blijkt dat het nog moeilijk is om vast te

stellen of het advies zijn uitwerking heeft. Veel beheerders gaven aan niet te kunnen zeggen of het opvolgen van het advies heeft geleid tot verbetering. Toch zijn er enkelen die hier wel iets over konden en durfden te zeggen. Zo beweert een handjevol beheerders dat het opvolgen van het advies de verspreiding vertraagt en dat bomen niet meer massaal en tegelijkertijd besmet raken. Ook voor wat betreft het hakhout meldde een beheerder dat waar menging met andere soorten bestaat of is ingeboet, de essen het beter doen dan wanneer er sprake is van een monocultuur. Tijdens het afstudeerproject werd helaas niet veel informatie gevonden over buitenlandse resultaten van beheer tegen essentaksterfte. Uit een aantal bronnen kwam naar voren dat het regeneratievermogen van de es verzwakt is doordat jonge bomen vaak getroffen worden door de ziekte en er te weinig zaadbomen in de omgeving staan. Kapvlaktes worden daarom niet meer door de es gekoloniseerd en alleen op kleine open plekken en kapvlaktes kan de es nog natuurlijk verjongen, mits er genoeg zaailingen zijn en er genoeg ruimte gecreëerd wordt voor deze zaailingen (intensief beheer).

Engeland heeft door middel van het raadplegen van literatuur, databanken en veldkennis onderzocht wat het effect zal zijn van vier verschillende beheersscenario's op soorten die totaal afhankelijk zijn van of sterk geassocieerd zijn met het voorkomen van de es. Dit is onderzocht met het oog op een tijdsperiode van één tot tien jaar en op een tijdsperiode van vijftig tot honderd jaar. Voor de eerste tijdsperiode blijkt het beter te zijn wanneer helemaal niets aan essentaksterfte wordt gedaan, of wanneer niet geoogst wordt maar wel op verjonging aangestuurd, dan wanneer (aangetaste) essen worden gekapt, evenals andere boomsoorten, om het winstgevend te maken. Voor de tweede tijdsperiode maakt het weinig uit welke maatregelen getroffen worden, omdat binnen deze tijd de meeste essen al vergaan zijn.

#### Belangrijkste conclusies en aanbevelingen uit het afstudeerwerkstuk

Uit de interviews en het literatuuronderzoek blijken de volgende punten uit het *Praktijkadvies essentaksterfte* goede maatregelen: de richtlijnen voor het snoeien van bomen en het afzetten van hakhout; niet kappen als het niet nodig is, om zo resistente vormen te ontdekken en voor eventueel natuurlijk herstel; essen die er goed uitzien bevorderen evenals mengboomsoorten (geldt ook voor hakhout); de richtlijnen voor het dunnen van een bos, mits deze uitgebreid worden met de informa-

tie die onder de aanbevelingen staan; geen stress veroorzaken, zoals veranderingen in waterhuishouding of bodemprocessen.

Na grofweg vier jaar waarin het natuurbeheer actief te maken heeft met essentaksterfte, beginnen enkele beheerders een verband te zien tussen de ontwikkeling van de ziekte en bepaalde handelingen, beheermaatregelen en fysische factoren. Omdat er nog geen algemeen monitoringsprogramma is waarmee gegevens vergeleken kunnen worden, en er nog relatief kort sprake is van de ziekte, kunnen deze aannames niet hard gemaakt worden.

Voor betere gegevens en kennis over de ziekte is een landelijk monitoringsprogramma zeer aan te bevelen. Op deze manier worden gegevens op eenzelfde manier verzameld en kunnen er duidelijker uitspraken worden gedaan. Een grotere betrokkenheid van de overheid zal er zeker toe leiden dat de problemen sneller en beter aangepakt kunnen worden. Een goed voorbeeld van hoe dit zou kunnen, is hoe de Engelse overheid dit doet. Het Praktijkadvies essentaksterfte kan uitgebreid en verduidelijkt worden met de volgende punten: natuurlijke verjonging ruimte bieden en hierin al vroeg selecteren op vitale exemplaren; geen es aanplanten, maar vervangende boomsoorten gebruiken en als het niet anders kan, de soorten met resistente eigenschappen gebruiken; leren van re-introductieprogramma's na eerdere plagen en ziektes onder bomen; richtlijnen duidelijker, overtuigender en zekerder formuleren.



Auteur Jaap Gunnink heeft het onderzoek verricht voor zijn afstudeerscriptie in het kader van de opleiding Toegepaste Biologie aan CAH Vilentum Hogeschool.



Be social

Scan of ga naar:

[www.boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-5525](http://www.boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-5525)